

Lavatori dels peus (?). Fragment de relleu
Text: Manuel Castiñeiras González

Mestre de Cabestany

---

c. 1163

Marbre

---

30 × 50 × 24 cm

Portalada de l'església monàstica de Sant Pere de Rodes (Alt Empordà). Museu d'Art de Girona.
Núm. reg. 131.787. Dipòsit del Ministeri d'Educació i Cultura

---

Aquest fragment de relleu marmori, atribuït al Mestre de Cabestany, procedeix de la façana occidental de l'església del monestir benedictí de Sant Pere de Rodes (Alt Empordà). La peça està clarament trencada, amb una forma irregular als laterals i a la cara inferior, i presenta una composició molt malmesa a la part frontal, amb figures que han perdut el cap. Al centre, hi ha un nimbe crucífer, que hauria de correspondre a una representació de Crist, i als costats, les traces de dos personatges, dels quals només el de la dreta conserva la part superior del cos. Està vestit amb indumentària eclesiàstica —una túnica amb el pal·li decorat per les lletres capitals P/A/X (amb la A quasi perduda)— i aixeca les mans a l'alçada del pit per mostrar els palmells en un gest que expressa diàleg i sorpresa. Encara que l'escena s'ha volgut identificar amb una representació de la *Traditio legis*, tot indica que estem davant l'episodi neotestamentari del Lavatori dels peus (Jn 13, 1-17), en el qual Crist s'agenolla, com un servent, per rentar els peus de l'apòstol sant Pere.

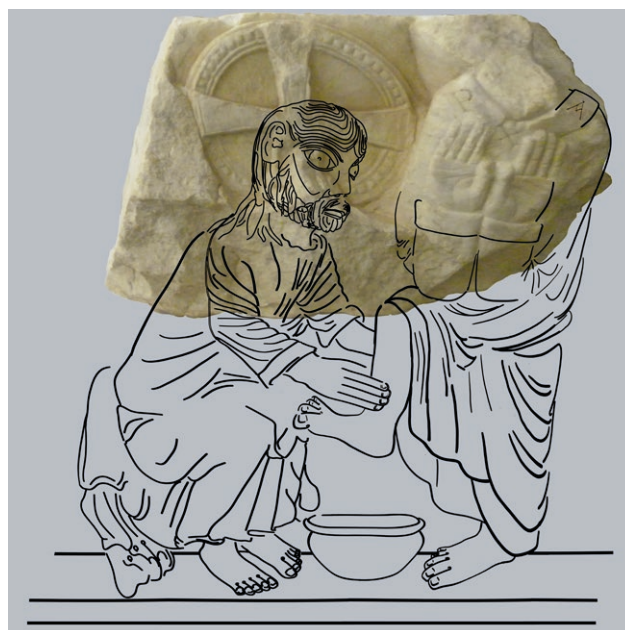

La peça va ser identificada a la dècada de 1970 per Joan Ainaud de Lasarte com a procedent de la portada de l'abadia empordanesa a la casa senyorial de Raset, al terme de Cervià de Ter, que aleshores pertanyia a l'escultor empordanès, originari de Navata, Antoni Casamor i d'Espona (1907-1979). Posteriorment, amb el progressiu desmembrament de la col·lecció Casamor, l'any 1995 va ingressar al Museu d'Art de Girona, per mitjà de la Generalitat de Catalunya, com a dipòsit del Ministeri de Cultura. Per Ainaud es tractava d'una *Traditio legis*, en la qual un Crist central lliura el volum de la llei divina a sant Pere en presència de sant Pau. Tanmateix, com va assenyalar Jaime Barrachina ni la composició ni els motius figuratius semblen confirmar aquesta interpretació, atès que en aquest tema iconogràfic el cap de Crist mai hauria d'estar per sota del dels apòstols. Per això, estaríem més aviat, com es mostra al dibuix reconstructiu, davant d'una figuració del Lavatori dels peus segons els models més difosos de la iconografia romànica, en la qual Crist es representa ajupit per sota de sant Pere, per mostrar humilitat i caritat, i assenyalar-lo com el seu successor. Així apareix en relleus contemporanis de les façanes occidentals de l'àrea occitana, com ara Saint-Gilles-du-Gard (c. 1160-1170) i Saint-Pons-de-Thomières (c. 1171), i als claustres romànics del darrer quart del segle XII de San Juan de la Peña, Santo Domingo de Silos (galeria occidental) i la sala capitular de la catedral d'El Burgo de Osma.

La peça formava originalment part d'una sumptuosa portada romànica, plena de relleus narratius, estàtues, capitells i columnes majoritàriament en marbre, que separava la galilea de les naus de l'església monàstica de Sant Pere de Rodes. Aquesta façana, que s'articulava en una porta en degradació i dos timpans superposats a dalt, s'atribueix al Mestre de Cabestany i al seu taller. Es tracta d'un genial escultor anònim que va desenvolupar la seva activitat en el tercer quart del segle XII entre la Toscana, Occitània, Catalunya i Navarra, i que es caracteritza per una peculiar manera de treballar el marbre inspirada en l'art dels sarcòfags de l'Antiguitat tardana. La seva obra a Rodes es data cap a 1160-1163 a partir d'una notícia segons la qual l'any 1163 el vescomte de Peralada (Rocabertí) havia aconseguit del papa Alexandre III el patronatge de l'església del monestir després d'haver-la restaurat i retornat a la seva antiga esplendor. Malauradament, la portada, que devia ser conjuntament amb la del monestir de Ripoll la més prominent del segle XII català, es presenta actualment com un cos despullat. Després del trasllat de la comunitat benedictina de Sant Pere de Rodes a Vila-sacra (1798) i Figueres (1818), la façana va patir durant el primer terç del segle XIX una sèrie de vicissituds que en van accelerar el procés de destrucció, dispersió i venda, en el qual es barregen episodis de vandalisme i d'espoli amb el comerç d'art. El nostre relleu és testimoni d'aquesta desafortunada història, ja que l'estat irregular i fragmentari pot indicar que en origen pertanyia a una peça de grandària major que possiblement es va trencar en caure a terra des de la façana, ja sigui com a conseqüència d'una acció de venjança antifeudal o com a fruit de l'espoli dut a terme per Narcís Casademont, que l'any 1832 va muntar una bastida per al desmuntatge de la portada. Cal recordar que cap dels relleus conservats de la façana de Sant Pere de Rodes presenta traces d'enganxalls metàl·lics al dors, de manera que les peces estaven muntades per superposició i encaixaven les unes sobre les altres pel seu propi pes, sense cap sistema d'unió a la cara posterior, com s'observa en el nostre relleu. Per tant, un accident en el desmuntatge podia comportar l'enderrocament d'una part del conjunt. A més, l'avidesa antiquària sembla haver-se acarnissat amb la nostra peça, atès que les figures van ser desposseïdes dels caps possiblement per nodrir el mercat. Això explicaria la quantitat de «caparrons tallats» atribuïts al Mestre de Cabestany i procedents de Sant Pere de Rodes que es conserven en col·leccions privades i museus d'arreu, com s'observa al mateix Md'A (inv. 132427) o en el conjunt de peces recentment ingressades al Museu Nacional d'Art de Catalunya.

Malgrat l'estat fragmentari, el relleu del Lavatori dels peus constitueix un exemple del *modus operandi* del Mestre de Cabestany i de la temàtica neotestamentària, amb connotacions litúrgiques, que caracteritzava la portada de la galilea de Sant Pere de Rodes. En primer lloc, es tracta d'un alt relleu que cerca la tridimensionalitat. El marbre està cisellat en diversos plans, des del fons llis fins a la superposició progressiva d'elements ben esculpits en les dues figures: nimbe amb decoració perlada, creu, cos volumètric, mans aixecades mostrant els palmells, i els caps perduts que sobresortirien cap a l'espectador. En segon lloc, el gest de mostrar els palmells i la desproporció de les mans són un tret distintiu de l'obra del Mestre de Cabestany, que es troba en les figures de Maria del timpà de Cabestany (Roselló) i del fust de San Giovanni in Sugana (Museo d'Arte Sacra, San Casciano in Val de Pesa, Itàlia), així com en un fragment desaparegut de la portada fotografiat per Josep Gudiol abans de l'any 1936 (Institut Amatller d'Art Hispànic, A-6886). De la mateixa manera, el minucios delimitat del nimbe, amb una decoració perlada interior, és idèntica a la del relleu de l'Aparició de Crist al mar de Tiberíades (Jn 21, 1-14), procedent també de la façana empordanesa (Museu Frederic Marès, inv. 654). En

Dibuix reconstructiu de l'escena del Lavatori dels peus: Zoilo Perrino.

Dibuix reconstruït de la col·locació de l'escena del Lavatori dels peus al timpà superior de la portada de Sant Pere de Rodes: Zoilo Perrino.

tercer lloc, l'ús epigràfic de caplletres carolíngies en les composicions, puntejades amb forats fets amb trepant, com es veu a la X del PAX, és també una característica de l'obra del Mestre de Cabestany a Rodes, com testimonia el relleu de l'Aparició de Crist o el recentment descobert *Titulus crucis* que coronava la creu de la Crucifixió del timpà inferior. La inclusió de la inscripció «PAX» obeeix a un interès per distingir la figura de sant Pere, atès que a les seves epístoles, l'apòstol fa servir, com Crist, aquesta mateixa salutació (1 Pere 1, 2; 2 Pere 1, 2).

Pel que fa a la col·locació original, el relleu formava part del timpà superior de la portada de Sant Pere de Rodes, on es desenvolupava tot un cicle neotestamentari molt centrat en els miracles de Crist, la seva Passió i Resurrecció, així com en els episodis on Pere, a qui està dedicada l'església, prenia un especial protagonisme. Gràcies a la lectura d'una inscripció repartida entre dos fragments pertanyents a una mateixa cornisa (Lapidari de Sant Pere de Rodes i Museu del Castell de Peralada), s'ha pogut confirmar que els relleus de les Noces de Canà i el Lavatori dels peus es disposaven en dos registres, l'un sobre l'altre. A la primera escena al·ludia el text de l'orla superior de la cornisa —TANTUR RARI/ CURANT P[RO] CERES FAMU[LI] («uns pocs servents s'ocupen dels senyors»)—, mentre que el Lavatori està descrit en el text de l'orla inferior: DUODENIS UT CU/NCTOS LAVIT. UNUM DE FRATU («[Crist] va rentar els dotze junts. Un dels germans»). Per això, en correspondència amb l'epígraf, l'escena del rentament dels peus dels apòstols aniria en el registre inferior del timpà superior, directament recolzat sobre la cornisa que dividia els dos timpans.

L'escena del *pedilavium* funcionava també com un mirall de l'hospitalitat benedictina i els usos litúrgics de l'orde durant les celebracions pasquals. Segons la regla de sant Benet (cap. 53), l'abat i la comunitat havien de rentar els peus dels hostes. A més, des de l'alta edat mitjana era costum a Europa la celebració de *mandatum* durant el Dijous Sant al claustre dels monestirs: l'abat i el prior rentaven els peus de dotze pobres imitant la humilitat i caritat de Crist, com es recull, per exemple, al *Costumari de Sant Cugat* (1221-1223).

Bibliografia

- AINAUD DE LASARTE, Joan. «Un relleu inèdit del Mestre de Cabestany», *Locus Amoenus*, 5 (2000-2001), p. 7-10.
- ALCOY, Rosa; CAMPS, Jordi; LORÉS, Immaculada. «Portada de Sant Pere de Rodes», *Catalunya Medieval*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992, p. 68-77. [Catàleg d'exposició]
- BARRACHINA, Jaume. «Las portadas de la iglesia de San Pere de Rodes», *Locus Amoenus*, 4 (1998-1999), p. 7-35.
- BARRACHINA, Jaume. «L'espòli de Sant Pere de Rodes. De la col·lecció al museu», *La fortuna d'unes obres. Sant Pere de Rodes, del monestir al museu*. Barcelona, 2006, p. 113-142. (Quaderns del Museu Frederic Marès. Exposicions, 12).
- BARRACHINA, Jaume. «Elements de la portalada de Sant Pere de Rodes» a CASTIÑEIRAS, Manuel; CAMPS, Jordi (coord.). *El Romànic i la Mediterrània. Catalunya, Toulouse i Pisa. 1120-1180*. Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2008, p. 344-355. [Catàleg d'exposició]
- BARTOLOMÉ I ROVIRAS, Laura. *Presència i context del Mestre del timpà de Cabestany. La formació de la tradició clàssica d'un taller d'escultura meridional (ca. 1160-1200)*, 2 volums. Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, 2010. [Tesis doctoral en xarxa]
- CASTIÑEIRAS, Manuel. «Espurnes de marbre. La portada de Sant Pere de Rodes: Creació, narratives i evocacions» a CASTIÑEIRAS, Manuel; CAMPS, Jordi (coord.). *Espurnes de marbre: El Mestre de Cabestany*. Barcelona, Artur Ramon Art, 2023, p. 48-77.
- CASTIÑEIRAS, Manuel. «Una nova peça del Mestre de Cabestany: el titulus crucis de la portada de Sant Pere de Rodes», *Locus Amoenus*, 21 (2023), p. 7-22.
- LORÉS, Immaculada. *El monestir de Sant Pere de Rodes*, Bellaterra/Barcelona/Girona/Lleida, 2002 (Memoria Artium, 1).